

Kontynuanty sonantów miękkich *l', *r'

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M898.gif&title=Leksykon&caption=Kontynuanty sonantu *l' w gwarach. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 4.} Kontynuanty sonantów *l', *r' w gwarach. Dawne zgłoskotwórcze *l', *r', czyli takie, które mogło tworzyć sylabę, rozwinęło się w większości gwar tak jak w język ogólnym. Odmiennie niż na pozostałych terenach Polski rozwinęło się sonantyczne l' na Mazowszu, gdzie w pozycji po spółgłoskach wargowych, a przed miękkimi, wargowymi i tylnojęzykowymi powstała grupa l'el, dochowana częściowo w formach mielli, pielli oraz wywielga. Przed spółgłoskami przedniojęzykowo-zębowymi twardymi t, d, n, s, z, r, ł ten dawny sonant przechodził w l'oł, por. mioła, pioła, wioła. Omówione kontynuanty występują na całym Mazowszu, bez okolic Płocka i Mławy, a także wschodniego Podlasia. Na skutek wyrównań do dawnej postaci mielli, pielli powstały także formy nowe ze zmiękczonej spółgłoską wargową, typu mieła, pieła, spotykane w zachodniej części dialektu mazowieckiego, w okolicach Płocka i Mławy. Grupy l'el, l'oł jako kontynuanty *l' to bardzo stara różnica między dialektem mazowieckim a pozostałymi dialektami polskimi, w których występuje w tej pozycji el, il: meł, peł, vełna, vilga. Wskazany typ rozwoju zgodny z językiem ogólnopolskim wpływał też na dialekt mazowiecki, znacznie wypierając dawniejsze l'el i l'oł, dziś sporadyczne i bardzo ograniczone terytorialnie, przykładowo: formę wioła częściej spotyka się jedynie we wschodniej części Mazowsza właściwego, zaś wywielga jest obecnie formą sporadyczną. Obecnie na Mazowszu bardzo zróżnicowane są formy odmiany czasowników mleć, pleć. Na wschód od linii Pułtusk – Wołomin – Otwock dominuje typ miołem, piołem, miołeś, piołeś, mioł, pioł, zaś na zachód od tej linii widoczne jest duże zróżnicowanie form, por. mliłem, plilem, mlił, plil, plułem czy mieliłem, pielilem, miełem, piełem. Natomiast w zakresie 1., 2. i 3. osoby l.mn. czasu przeszłego we wschodniej części Mazowsza właściwego najczęstsze postacie to mielliśmy, mielliście oraz miołliśmy, miołliście, natomiast na północnym-zachodzie przeważają formy typu miełliśmy, miełliście. Na Mazowszu dłużej też niż w Małopolsce i Wielkopolsce utrzymała się miękkość spółgłosek przed ar (l'ar; W'ar) w pozycji przed przedniojęzykowo-zębowymi w gwarowych formach wyrazów siarna, siorek = sarna, samiec sarny i w nazwach miejscowych Dziarniki, Dziarnowo. Odwrotne zjawisko stwardnienia w formach zorno, zorko (w języku ogólnym ziarno, ziarno l'ar; psł. *zW'ar;no) występuje na południowym Śląsku i w południowej Małopolsce (po linię Opole – Rybnik – Żywiec – Wadowice – Myślenice – Lubowia). Sonant W'ar, z wyjątkiem pozycji przed zębową twardą, przeszedł w l'ar lub na północy też l'ar;erz, przy czym na północy jest tu z reguły e pochylone lub jego kontynuant: seyrce, pirsy, śmirć (lub cierzpieć, śmierć), na południu bądź pochylone: ciyrpieć, wiyrzba, czyrwieć, bądź jasne: serce, pierś, śmierć. Notowane na Mazowszu formy wyrazów sierzp, sierzc, pasierzb = sierp, sierść, pasierb kontynuują dawny prawidłowy rozwój sonantycznego W'ar w omawianej pozycji. Mają one szeroki zasięg na Mazowszu właściwym, zwłaszcza na północ od linii Wisła – Bug.